

Nikola Janović

**Rastko Močnik: Teorija za politiko. Ljubljana: Založba /*cf.,
Oranžna zbirka, 2003
205 strani (ISBN 961-6271-52-0), 2.650 SIT**

Besedila *Rastka Močnika*, zbrana v pričujoči knjigi pod naslovom »*Teorija za politiko*« lahko beremo kot nadgradnjo knjige »3 *Teorije*« (1999), v kateri je postavljeno epistemološko teoretsko ogrodje/ozadje – konceptualni dispozitiv »*ideologija, nacija, institucija*« za analizo (sodobne) politike. Po drugi strani se »*Teorija za politiko*« bere kot samostojno delo, ki ponuja tri analitsko-teoretske sklope *Politike, Analize in Politike v analizi*, ki poskušajo zajeti in ovrednotiti tri razsežnosti slovenske tranzicijske politike – vključevanja v Svetovni sistem.

Politike. Vloga države, kriza svetovne ekonomije, *antisistemska gibanja*, strategije oblasti in ideologije so le nekatera ključna vprašanja, s katerimi se spopadajo sistemski teoretiki in analitiki kot *I. Wallerstein, S. Amin, P.N. Giraud* idr. ob koncu sistema. Neposredna problematika, ki jo Močnik vpelje s prevodom systemskega besedila v politično besedišče zadeva »*protisistemske strategije*« vseh tistih gibanj (alternativ), ki se zavzemajo za spremembo sistema in politične oblasti. Zato analizo zastavi v optiki zgodovinske antisistemske etatizacije in njihove genealogije, da bi pokazal, v kaj se danes v času prehoda v novi svetovni sistem iztekajo in kako se reaktualizirajo antisistemske politične platforme. Z reaktualizacijo kritične misli (situacionista) *G. Deborda*, da se *proletarska revolucija ne more zgledovati po poprejšnjih revolucijah*, in da se *mesto/kraj antisistemske revolucije umešča v sfero zavesti*, avtor pokaže, kako se spopadi v sodobnosti dogajajo na polju komunikacijskih tehnologij in družbenih odnosov – na področju *ideoloških aparatov države*. V tem smislu Debordovo slutnjo, da pozni *kapitalizem kolonizira pridobitev buržuazne revolucije* – abstraktnega enakopravnega in svobodnega individua, uresničuje neoliberalizem, tako da figuro abstraktnega individua naredi za temeljni element buržuazne civilne družbe – ideološki aparat kapitalistične države. Močnikova nadaljnja izpeljava in interpretacija Debordove *družbe spektakla* skozi Marxovo terminologijo *blagovnega fetišizma* pokaže, da Debord kljub pravilni zastavitvi problema zgreši pri izpeljavi hipoteze o proletarski revoluciji. Debordova teorija v tem smislu *zgreši temeljno idejo – samo sebe*, ker izniči specifičnost simbolne ravni ekonomije in jo postavi po zgledu blagovnega fetišizma – Marxove teze o imanentni simbolni razsežnosti kapitalistične ekonomije. Če parafraziramo Debordove in Močnikove besede, bi lahko rekli, da družba spektakla ne pelje v »postvarelost«, temveč v *humanistični fetišizem liberalizma*, tj. *humanizirani fait social*, ki ustreza *redu novega fevdalizma*. Fantazmagorična oblika hierarhiziranih odnosov med osebami se izkaže za temeljni mehanizem refevdalizacije družbenih odnosov, ki postavlja razredno etiko vladajočih in proizvaja red samopodrejanosti. Prepoznana *ideologija* tako temelji na spletu tradicionalne nacionalne literature s pridihom fašistoidnosti, katoliško reakcionarne kulture in vizualne kulture novega liberalizma – vrsti strategij, ki delujejo kot mehanizem zatiranja in uničevanja medčloveških razmerij. Strategijo delovanja (političnega) sistema Močnik odkrije v političnemu ideološkemu mehanizmu, ki omogoča videz *strpnosti pod (dejansko) nestrpnim sistemom*. V tem smislu je videti, da nestrpnost vznikata kot *zgodovinska strukturna razsežnost*, ki si ustvarja *kulturne pogoje za svojo reprodukcijo*. Nestrpnost kot ideologija (v materialistični optiki) ni nič drugega kot družbena vez, ki deluje kot splošna podlaga razmerij in je vse bolj institucionalizirana glede na strpnost, ki je v domeni posameznega individualnega mnenja. *Razcep javno/zasebno* se pokaže kot konstitutiven mehanizem, saj deluje kot ločnica med javnim in zasebnim – ločnica, ki brani prostor javnosti pred vdorom zasebnosti. *Paradoks*, s katerim se srečujemo, ponazarja nasprotje med načeli in prakso, v katerega je ujet sleherni naslovljenec/volilec/državljan, potrjuje tezo, da je ideologija strpnosti dopolnilo ontološke nestrpnosti. To pomeni, da *real-politike* tega niti ne skrivajo, kar napeljuje na misel, da so liberalno-

demokratske stranke po programu tolerantne, v praksi pa nestrpne. V tej logiki zagotavlja ideologija strpnosti (na ravni načela) ideološke pogoje za vzpostavljane in reprodukcijo razmerij izkoriščanja in zatiranja – kapitalistično razredno nestrpnost, ki se prestavlja na kulturne ločnice. Omenjeno protislovje Močnik povezuje s protislovjem tolerančnih kampanj, ki izhajajo iz *protislovne ideologije človekovih pravic*. Analiza protislovja zato jasno pokaže, da je človekove pravice treba misliti v horizontu teorije ideologije in teorije razrednega boja.

Analize. Družbene spremembe poimenovane »tranzicija« sodobno fantomsko entiteto *Evropske trdnjave – Balkan* vključujejo v svetovno sistemsko časovno-prostorsko perspektivo. *Analiza ekonomske uspešnosti kot temelja blaginje* avtorju omogoča ovrednotenje in interpretacijo tranzicije, kjer sta naraščanje revščine in neenakosti v času, ko se proizvodne sposobnosti zmanjšujejo, simptoma vseh post-socialističnih držav. Stroški tranzicije kot relativnega uspeha se gibajo od manj neenakosti k več neenakosti oziroma od manj revščine k več revščine. *Neenakost in revščina*, torej kot posledica in ne naložba tranzicije, vsekakor nista osamljen pojav. Povezana sta tudi s kompleksnimi družbenimi razsežnostmi – družbenim zdravjem, dolžino življenja in populacijskimi trendi, ki so v balkanskih deželah negativni. Takšni kazalci, se zdi, opozarjajo na težave z ohranjanjem družbenih vezi (družbene kohezije) v *razpadu socialnega sistema* (institucij) državne blaginje (razširjene družine, soseske ipd.). Zato kazalci v post-socialističnih deželah ugotavljajo skupne trende zmanjševanja ekonomske aktivnosti, naraščanja brezposelnosti, slabšanje življenjskega standarda, naraščanje revščine, spreminjanje vrednostnega sistema ter vznik ogroženih družbenih skupin. Aktivirana družbena anomalija potrjuje *pol-periferno mesto Balkana* v sodobnih globalnih procesih svetovnega sistema. Ta njegova specifika se kaže kot refleksija tudi v njegovi ideološki obliki – *tranzicijski ideologiji*, ki je zakoreninjena v lokalnih institucijah in mednarodnih ureditvah.

Ideologija sprave – spravna ideologija je še ena razsežnost, ki zadeva balkansko razsežnost in še posebej Slovenijo. Dilema sprave v racionalistični analizi Rastka Močnika pridobi razsežnost »posprave« in na ta način pokaže na *protislovje spravne ideologije*. Avtor v svoji natančni analizi pokaže na protislovje samega notranjega ustroja spravnega poziva (pragmatično protislovje, izjavno/vsebinsko protislovje, protislovnost v zgodovinskem razmišljanju, nepotrebnost poziva in proces psihologizacije zgodovine), za katerega se izpostavi, da ga je mogoče upravičiti z državno koristjo. Avtor pokaže 1) kako je s stališča civilne družbe (CD) sprava, če jo opravi državni organ, problematično poseganje v sfero javnosti in v zasebno sfero; 2) da s stališča države sprava ni potrebna in da je nedopustno vpeljevanje načel CD na področju države ter 3) da je s stališča stikanja (nacionalne) CD in države v odlikovanem državnem telesu sprava, ki jo izvrši to državno telo, nevarna zloraba načela nacionalne države, saj vpeljuje nacionalistično ideologijo in povzdiguje ideologijo nekaterih družbenih skupin v splošno normo. *Ideološki mehanizem* poziva k spravi, tako da potrdi svojo učinkovitost, saj *antagonizira družbo z iluzornim sporom* – sporom, ki se rabi za ideološki skupni imenovalc vseh drugih sporov in zato onemogoča reševanje dejanskih sporov. In ker je v nasprotju s svojo vsebino, *omogoča ohranjanje družbenega razcepa* na ideološki podlagi (kar ustreza nekaterim družbenim skupinam) ter v zadnji instanci močno otežuje, da bi se izognili sporu. Iz vsega je mogoče potegniti sklep, da *logika spravske ideologije uničuje* 1) avtentično antifašistično narodno-osvobodilno gibanje, ki je bilo množično in idejno pluralistično ter 2) avtentično socialno revolucijo – izročilo in pridobitve množičnih prizadevanj med narodno-osvobodilnim bojem, med socialistično revolucijo in v času enostrankarskega socializma.

Daleč od tega, da bi bil to edini paradoks logike delovanja. Rastko Močnik nam ponudi še eno analizo nasprotujočih se stališč o policijskih posegih. *Retorika policijskega delovanja* na Metelkovi – prostoru alternativne kulture *versus* nedelovanja, ko gre za ti. *visoko kulturo* v kulturnih ustanovah. Razprava poteka na klasičnem ozadju *vprašanja o mejah svobode – meja svobode je svoboda drugega* (Razglas pravic človeka in državljana iz 1789). Analiza pokaže, da se *diskriminacija* artikulira na ravni praks in njihovih učinkov, kar pomeni, da prakse, ki proizvajajo

estetsko (podobno) obče priznано ugodje, zaslužijo *pozitivno diskriminacijo* in jih je potrebno še dodatno zavarovati. Prav nasprotno se zdi, da prakse, ki ne proizvajajo obče priznanih učinkov, ne sodijo v okolico in jih je zato potrebno preprečiti. Diskriminacija, ki se dogaja v pravni državi, ne zadeva le prakse in učinkov, temveč tudi naravo institucij, kjer se dogajajo te prakse. *Zato ne preseneča avtorjeva ugotovitev, da liberalna država ni sposobna rešiti ali vsaj regulirati perečega pravnega vprašanja, ki zadeva meje pravice in pravice lastnine/svobode.*

Obstajajo tudi drugi *ideološki mehanizmi*, s katerimi neoliberalne države kapitalističnega sistema zavajajo in izsiljujejo državljane in državljanke sveta. Za Močnka so to ideološki mehanizmi *vojne proti terorizmu*, ki zahtevajo še en davek – (nemogoče) odločanje med *izsiljevalsko alternativo: varnost ali svoboda*, ki deluje kot (ideološki) mehanizem ideološke interpelacije. *Ideološki govor je matrica političnega posredovanja med državo in posameznikom*, čigar materialističen vidik je *družbena pogodba*. Pogodba, kot sta jo formulirala *Hobbes* in *Rousseau*, se kaže kot konstitutivni ideološki motiv neenakosti, s katerim je vzpostavljena avtonomna institucionalizirana politična sfera in odnosi gospodstva med individui. *Na tem mehanizmu vojne vseh proti vsem in nujnosti države policaja, se zdi, temelji tudi celotni mehanizem omejevanja svobode in ohranjanja neenakosti v času proti-terorizma*. Učinek proti-teroristične kampanje se kaže v podiranju državne, pravne in politične ureditve kapitalističnega sistema in poseganja po novih metodah in sredstvih za urejanje drugačne vrste svetovne družbe.

Politike v analizi. Močnik zajame v analizo *univerzalistične* mehanizme pravno politične ideologije, ki so omogočili uveljavitev ti. *identitetnih diskurzov*. V analizi prikaže *identitetne strategije* argumentativnih postopkov, ki interese identitetne skupnosti legitimira z neposrednim sklicevanjem na »univerzalistično« načelo (*človekove pravice*). (Zdi se, da) Le te zagotavljajo na ravni predpostavke tudi priznано pravico do obstoja skupine, kateri argumentator pripisuje »interes«, ki ga s svojo argumentacijo uveljavlja. (V nadaljevanju) V tem *diskurzu (logike semiotike) univerzalnega in partikularnega* avtor z vrsto primerov pokaže, da je prav ta semiotika ideološka – v službi reprodukcije univerzalistično-individualističnega horizonta in njegovih aparatov. Identitetne strategije v modernem zgodovinskem obzorju zato rabijo primerne *koncepte/primere*: formiranje politične sfere v avtonomno družbeno sfero, vzpostavljanje svobodnega in enakega abstraktnega individua ter zgodovinski vznik družbenih »skupin«. *Identitetna strategija* je zato idealno *sredstvo/način argumentacije* in način, kako se subjekt vpiše v *retorično argumentacijo* (način vpisa subjekta v diskurz) s stališča potencialno prizadetega drugega. To pa ustreza občestvu človekovih pravic (prizadetih in užaljenih), tj. *hipohondričnemu občestvu*, kot ga imenuje R. Močnik. Skratka, hipohondrično občestvo izvede obrat, ki ga loči od drugih družbenih individuov (skupin), in jih poveže v družbeno individualizirano skupino ter na ta način zagotovi identičnost individualizirani skupini – zagotovi individuu »identiteto«. To občestvo bo postalo posebno občestvo – »mi«. Identiteta se zato izkaže za način *družbene kohezije* v razmerah individualistične ločitve pripadnikov in pripadnic družbe od druge. Istočasno je tudi ena od oblik ideološke interpelacije v obzorju *individualistične hegemonije*.

Nedvomno je knjiga osvežitev za vse tiste bralce, ki želijo izstopiti iz vsakodnevnega diskurza medijskega obravnavanja naštetih tem, kajti ne »pretresa« (za današnji čas) le vrsto aktualnih tem v Sloveniji, temveč ponuja tudi refleksivno teorijo (za politično prakso). Iz tega razloga knjigo topla priporočam v branje.